
РОМАНЮК О.В.,
викладач кафедри філософії
та соціології,
Національний медичний університет
імені О.О. Богомольця,
м.Київ

ПРОБЛЕМИ ЯКОСТІ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Виходячи з трансформаційних та інноваційних тенденцій розвитку людини в глобалізованому суспільстві в роботі визначено стратегію, завдання гуманітарної освіти та запропоновано класифікацію проблем якості гуманітарної освіти в глобалізованому суспільстві.

Ключові слова: людина, глобалізоване суспільство, гуманітарна освіта, якість освіти, проблеми якості гуманітарної освіти.

Взяв за основание трансформационные и инновационные тенденций развития человека в глобализированом обществе, в работе определяется стратегия, задачи гуманитарного образования и предложена классификация проблем качества гуманитарного образования в глобализированом обществе.

Ключевые слова: человек, глобализированое общество, гуманитарное образование, качество образования.

Taking as a base of transformational and innovative trends in globalized human society in the strategy is defined, the task of liberal education and the proposed classification problems of quality arts education in globalized society.

Key words: man, globalizirovanoe society, liberal education, quality of education.

Озглядаючи глобалізоване суспільство, необхідно відзначити експоненційне зростання населення, домінування ринкової економіки з її конкуренцією та тенденцією зростання культури спожива-

цтва. У розвинутих країнах ХХІ століття значно зросли вимоги до рівня життя. Попит на комфортне і легке життя породжує появу та впровадження нових технологій у всіх сферах життєдіяльності. Нажаль, їх використання

не лише polegшує існування людини, а й забруднює оточуюче середовище, неупинно зменшує ресурсну базу, позбавляє плодючості і без того такий малий слой гумусу. Так, технологічний прогрес промисловості, сільського господарства та сфери послуг, в тому числі медицини, призвів до того, що з 1900 до 1990 рр. було використано 20% неоновлюваних ресурсів Землі. За останні 20 років значно збільшилось використання природної сировини, хімізація сільського господарства, накопичення відходів різних виробництв, в тому числі шкідливих. Прагнення людини до задоволення лише власних потреб, її глобальна інноваційна діяльність, спрямована на досягнення бажаного, змінюють фізичні характеристики планети. За раціональної і прагматичної парадигми цивілізації в глобалізованому суспільстві стає неможливо апелювати до честі, обов'язку, благородства та інших позитивних якостей особистості. «... рабські табори, осяяні стягом свободи, масове винищення людей, що виправдовуються любов'ю до людства або тяжінням до надлюдського, - такі явища в певному розумінні просто обеззброюють моральний суд. У нові часи, коли злі задуми народжуються в одязі невинності, за дивним збоченням, характерним для нашої епохи, саме невинність повинна виправдовуватись...» [2]. Наслідки глобалізації змушують замислитись над подальшою стратегією розвитку людства, а відтак і над завданнями освіти, оскільки певною мірою саме на її плечі лягає вантаж збереження ідентичності людини, її самототожності. Врешті від людини залежить збереження фізичного життя на планеті і у Всесвіті цілому. В глобалізованому суспільстві гуманітарне знання прокладає дорогу до мудрих взаємовідносин людини з оточуючим середовищем, людини з іншими людьми. Тому перед нами постає питання щодо пошуку шляхів розв'язання проблеми якості саме гуманітарної освіти, здатної якщо не цілковито зупинити, то принаймні

призупинити процес винищення людиною власного світу.

Сучасне глобалізоване суспільство з його трансформаційними, інтеграційними, інноваційними процесами різнобічно досліджують представники різних галузей знання, а саме філософи, соціологи, політологи, психологи тощо. Автор буде спиратись на праці вчених, які вели дослідження у напрямку проблем глобалізованого суспільства, що знаходились та вирішувались у площині гуманітарного знання. Серед російських вчених дослідженню різних аспектів глобалізованого суспільства присвячені праці М.Бахтіна, С.Іванової, П.Козловського, В.Кузнєцова, Л.Мікешина, М.Моїсєєва, М.Розова тощо. Серед філософів ґрунтовні дослідження проблем гуманітарного знання і гуманітарної освіти представлені в роботах: Ю.Габермаса, П.Дракера, Л.Строса, М.Хайдеггера. Вплив глобалізаційних процесів на освіту вивчають сучасні вітчизняні науковці: В.Андрущенко, І.Васильєва, Л.Губерський, Л.Даниленко, І. Дичківська, Л.Дротянко, В.Кремень, М. Михальченко та ін. В їх роботах досліджується інноваційний підхід до духовно-морального виховання особистості людини, інноваційні технології і зміст освіти. Дослідженнями проблем педагогічної інноватики в глобалізованому суспільстві займалися О.Арламов, М.Бургін, В.Журавльов, А.Ніколс та ін.

Мета роботи полягає у визначенні стратегії і завдань гуманітарної освіти в глобалізованому суспільстві.

Як відомо в процесі глобалізації світ все більше перетворюється в єдину глобальну систему. Глобалізаційні процеси, їх вплив на людину, її майбутнє, оточуюче середовище ґрунтовно досліджувались і досліджуються інститутами прогнозування: Гаазький центр стратегічних досліджень, інститутом Макса Планка при академії у Німеччині, інститутом майбутніх політичних проблем Росії, «Римським клубом» тощо. Так, перший прези-

дент «Римського клубу» А.Печчеї у роботі «100 сторінок для майбутнього», відображаючи інноваційні тенденції зазначає: «людству загрожує моральне й економічне банкрутство з усіма незчисленними наслідками...» [7, с.41]. Він вважає, що існують «зовнішні межі» впливу людських інновацій на оточуючий людину світ: «... в результаті неконтрольованої людської діяльності жорстко постраждало щедре біологічне життя планети, частково винищено плідючі ґрунти (забудовуються, вкриваються асфальтом, забруднюються добривами тощо), майже повністю використані доступні мінеральні багатства, результати забруднення людиною середовища можна знайти усюди, навіть на полюсах і на дні океану» [7]. Наслідки такої інноваційної діяльності відобразились навіть на кліматі планети. Вчений пропонує радикальний перегляд цілей і критеріїв розвитку всієї системи сучасної цивілізації, зосереджуючись на шести наступних цілях: «зовнішніх межах» планети, «внутрішніх межах» самої людини, культурній спадщині для передачі нащадкам, побудові світового співтовариства, захисті еко-середовища, комплексній реорганізації виробничої системи. Інший член «Римського клубу», а саме Д.Медоуз у праці «За межами зростання» зазначає: «... ми вчинимо велику помилку, дозволивши світовому співтовариству боротись з глобальними проблемами за допомогою нових технологій...» [6].

Отже, давно вже стала зрозумілою небезпека інноваційної діяльності людини. На наш погляд, у подоланні кризи від негативного впливу людських інновацій, що так полегшують життя, а подекуди і рятують його, у фундаменті яких знаходиться проблема неконтрольованого споживання, лежить у площині виховання молоді, освіти та ідеологічного напрямку розвитку людства. Так, сьогодні педагоги орієнтують молодь на позитивне сприйняття інноваційних технологій, оскільки вони полегшують не лише навчання, а й усе життя людини. «Су-

часність пропонує понад 200 інноваційних технологій, які передбачають використання нових прийомів, методів, що дозволяють застосовувати свої знання та вміння для організації цілеспрямованої, творчої, захоплюючої роботи людини» [8, с.231-235].

Новітні технології глобалізованого суспільства формують нову культуру діяльності. Сучасній молоді зрозуміло, що будь-яка з інноваційних технологій може ставати провідною залежно від ситуацій, завдань, поточних запитів тощо, вони можуть доповнювати одна одну і змінювати. Як наслідок виникає необхідність формування нової інтелектуальної еліти, що вільно володіє технологіями, якісно інтегруватиме в собі традиційні цінності та цінності, зумовлені викликами часу, яка б дотримувалась загальних норм інтелектуальної культури [5]. З однією вагомою поправкою, а саме не на виклик часу тобто сьогодення, а на виклик майбутнього.

«Особливого значення у сучасній освіті набуває проблема формування культури мислення молоді. Слід враховувати, що з НТП, інформаційно-комп'ютерним підйомом пов'язаний комплекс проблем світоглядного і гносеологічного змісту, зокрема процеси фрагментаризації, «мозаїчності» людської свідомості. На думку науковців, сьогодні вхідні інформаційні потоки починають перевищувати здібності мозку людини по сприйняттю інформації. В таких умовах мозок людини намагається найшвидше поглинути все нові і нові дані, без належного емоційного сприйняття, відповідного аналізу, запам'ятовування, самостійного обмірковування будь-якої проблеми. Тому, одним із основних компонентів морально-психологічної культури особистості, її ментальної суверенності в умовах інформаційного вибуху є культура мислення» [1, с.243-247].

Аналіз соціальних відео-репортажів, що демонструвались у Радянському Союзі в середині ХХ століття по телебаченню і були зумовлені то-

гочасною політикою держави показує активне спрямування розвитку особистості людини у бік гідності, честі, совісті, відважності, порядності, самовідданості. Репортажі та повідемлинення демонстрували як досягнення цілих галузей чи то освіти та науки, чи то промислового виробництва, чи то сільського господарства, так і звичаї окремих громадян великої держави. Держава відбудовувалась та розбудовувалась після Другої Світової війни – людині було чим пишатись і людина могла пишатись собою. Цей процес відбувався у всіх державах – учасниках тієї війни. Людство віддавало перевагу гуманізму та гуманітарному напрямку розвитку.

Аналіз сучасних соціальних відеорепортажів по TV не лише в Україні, але й в світі, що зумовлені швидше економічною рентабельністю, на службу якій поставлена і політика держав, дозволяє акцентувати увагу на їх прямій протилежності по відношенню до репортажів 60-70-х рр. XX ст. Молодь дедалі частіше бачить безвідповідальне, халатне, байдуже ставлення представників різних професій до виконання своїх обов'язків. Винахідники більше не несуть відповідальності за користь чи шкоду від своїх винаходів для людини та людства, лікарі за своїх поцієнтів, фармацевти за побічні дії ліків, керівники за здоров'я та заробітню платню своїх підлеглих, а підлеглий за результати своєї роботи. Оскільки засоби масової інформації є важливим агентом соціалізації, вплив такого контенту на молодь неминучий.

Тенденції формування освітньої політики в таких умовах орієнтовані на приватні сили і підприємства, які сформовані глобальним капіталізмом під впливом міжнародних корпорацій та їх інвесторів. Велике значення формуванню стратегії держави у сфері освіти приділяється в Україні. Розвиток освіти у нашій державі не потрібно розглядати тільки з потреб сучасного трансформуючого суспільства. Реформування повинно про-

водитися у напрямку моделі нового століття, враховувати як національні традиції культури і освіти, так і сучасні позитивні світові тенденції розвитку освіти. Пріоритетна увага держави до освіти, його повноцінна бюджетна підтримка повинна відповідати реальним потребам сучасної та майбутньої України. Саме цілеспрямована державна освітня політика може сприяти зростанню добробуту кожного громадянина і конкурентоспроможності всієї країни [3, с.11-13].

Освіта все більше стає одним з багатьох виробів на міжнародному ринку, подібно до хліба, автомобілів та телебачення [9]. Проте, на відміну від вищезазначених товарів освіта повинна в першу чергу не задовольняти, а формувати попит, розвивати особистість. Домінування ринкової ментальності на глобальному рівні все більше послаблює державну політику у сфері освіти, перш за все її соціальну спрямованість на скорочення соціальної нерівності у сфері освіти. Держава, державна освітня політика все більше залежить від приватних інтересів, які потрапляють під вплив великих міжнародних сил.

Усвідомлення відповідальності власне людини за долю людства і життя у Всесвіті цілому формує нові політичні, соціальні, економічні та освітні стратегії нашого часу. З цього приводу С.Кримський зауважував: «... глобальний взаємозв'язок конкретних дій людей в практиці Новоевропейської цивілізації, механізм конститування глобальності сьогодні відрізняється від простої групової агресії соціальних одиниць у попередні періоди. Для інтелектуальних стратегій сучасності є характерним принцип пріоритету загальнолюдських цінностей. Але вони мають суперечливу природу. Адже інтерпретація цього пріоритету як переваги або диктату авторитету зовнішнього інтересу світової спільноти над внутрішніми проблемами народів обтяжена негативними наслідками не меншого масштабу, ніж зворотнє твердження базисності

регіональних проблем. Складність і нетрадиційність сучасних проблем виявляє специфічний для стратегій XXI ст. духовно-культурний досвід нового часу...» [4].

Таким чином, вимальовується стратегія освіти, кінцевою метою якої буде не лише конкурентоспроможна на ринку праці людина, якість знання якої оцінюється як товар, до якого можна використати весь спектр маркетингової практики, сформований утилітарним підходом до управління освіти, що полягає у створенні професійної і культурної компетентності фахівця і продиктований необхідністю випереджального розвитку освіти порівняно навіть з розвитком глобалізованого суспільства у цілому (В.Луговий, О.Савченко, Н.Протасова, В.Моргун).

Стратегічним напрямком освіти в глобалізованому суспільстві повинно стати формування духовності конкурентоспроможної людини, що здатна втілюватись в індивідуальних долях людей, спільнот, народів, всього суспільства в цілому. Освіта повинна спрямовувати сучасну людину до її «серця» (не в сенсі біологічного органу живого організму). Адже в глобалізованому суспільстві утилітарність, хрестоматика із сфери матеріального виробництва і споживання проникли в несумісні з цими підходами сфери життя: наука – інтелектуальна власність, мистецтво – шоу-бізнес, сім'я – шлюбний контракт тощо. Сьогодні постала нагальна потреба примусити людство згадати, що світ має цінність не стільки як місце для комфортного перебування в ньому, а швидше як місце для еволюції серця – пошуків істини, творення добра, споглядання краси нашого світу. Автор вважає, що реалізувати цю освітянську стратегію у глобалізованому суспільстві здатна лише якісна гуманітарна освіта.

Основне завдання гуманітарної освіти – протидія експансії модерну та технізації (створення нової моралі для сучасного суспільства, креативний діалог, створення життєстверджу-

вального світобачення) тощо.

Незалежно від стану знання, людських ресурсів, економіки освіти, а також форми власності, рівнів акредитації навчального закладу, форми навчання, спеціалізації, освітньо-кваліфікаційного рівня тощо, людина з вищою освітою, передусім, повинна засвоїти гуманітарну складову освіти. До сфери гуманітарного знання традиційно відносять суспільні науки, а саме філософію, історію, філологію та ін. Однак, з розвитком гуманітарних наук, диференціацією наукового знання постало питання про розподіл власне гуманітарних (ціннісних) та соціальних (поведінкових) дисциплін. Ця проблема потребує спеціального філософського і наукового дискурсу, що не входить безпосередньо до завдань даного дослідження.

На наш погляд, принципово важливе значення для визначення сучасних підходів до якості освіти має зауваження В.Г.Кремня, що «якісна освіта в сучасному розумінні має задовольнити ті вимоги, які ставить до кожної особи швидко змінюване суспільство». [5, с.27] Якість освіти повинна визначатися не лише обсягом знань, але й параметрами особистісного, світоглядного, громадянського розвитку, при цьому проблема якості освітнього процесу повинна розглядатися з позицій загальнолюдської і соціальної цінності освіти.

Тож проблеми, пов'язані з досягненням якості гуманітарної освіти можна розділити, взявши за основу класифікації такі рівні: світосистема, функціонування освіти як соціального інституту, повсякденні практики викладачів. В зв'язку з цим автор пропонує виділити наступні групи глобальних проблем, пов'язаних в тій чи іншій мірі з якістю гуманітарної освіти на структурному рівні:

- загальнопланетарні (в більшому чи меншому ступені притаманні всім державам, наприклад, сумніви щодо адекватності сучасного розуміння екзистенціональної суті планетарної практики, в процесі якої

людина реконструює за своїм розумінням живий світ у всій повноті його вимірів);

- суспільні (в рамках одної держави, наприклад, суперечності між глобальним вектором освіти та національними традиціями);
- інституційні (саме в рамках системи освіти в цілому: проблеми, в основі яких лежать певні суперечності між узагальненими завданнями освіти, її гуманітарними орієнтирами та економічними механізмами функціонування цього інституту в умовах ринкового суспільства);
- галузеві (в кордонах окремої гуманітарної сфери знання);
- випадкові (обмежені проблемами одного навчального закладу).

Розглядаючи локальні проблеми якості гуманітарної освіти, на перший план виходить особистісний вимір, а саме роль особистості викладача гуманітарних дисциплін у формуванні світогляду сучасної людини. На думку автора доцільно виокремити три групи проблем, які визначаються:

- людськими якостями викладача гуманітарних дисциплін
 - інсайтні (наявність у особистості педагога таланту, здібностей, творчого потенціалу до реалізації гуманітарних завдань);
- цінностями, які викладач інтерналізує
 - професійна соціалізація викладачів гуманітарних дисциплін (зокрема, особливості педагогічних гуманітарних традицій в суспільстві, де формувалась особистість педагога, і де він буде працювати);
 - індивідуальні (позитивна суб'єктивна оцінка перспектив гуманітарної галузі знання в цілому або її вузької сфери, до якої належить сам педагог);
 - редуційні (особистісне сприйняття педагогом співвідношення освітнянської дійсності з моральними нормами);
 - реляційні (співвідношен-

ня в свідомості педагога корпоративної етики з загальнолюдськими цінностями);

- професійними вміннями та навичками
 - ставлення до роботи педагогів (зокрема, використання нових технологій і методів);
 - аксіологічні (здатність педагога прищеплювати повагу до педагогів, гуманітарних знань і відкриттів);
 - раціоналістські (вміння педагога співвіднести інтереси студента зі своїми професійними інтересами і можливостями, а також інтереси студента з можливостями гуманітарної освіти).

Значна кількість проблем якості гуманітарної освіти є породженням сучасного стану гуманітарного знання:

- диференціація гуманітарного знання, що потребує оновлення цілісної системи;
- необхідність осмислення нових теорій, що виникають, в тому числі і внаслідок посилення міждисциплінарних зв'язків, якими відзначається сучасна наука;
- актуалізація проблеми мови гуманітарних наук.

Вирішення проблем якості гуманітарної освіти в глобалізованому суспільстві, на наш погляд, лежить в межах розв'язання вищезначених конкретних проблем, з врахуванням різних рівнів.

Висновки. Таким чином, розглядаючи проблеми якості гуманітарної освіти в глобалізованому суспільстві, слід враховувати принципово нові аспекти: освіта як соціальний інститут у сучасному суспільстві не є єдиним інститутом, що впливає на забезпечення якості. Значний вплив на якість освіти мають загальнопланетарні, макропроцеси, що прямо чи опосередковано відображаються у таких інститутах як ЗМІ, культура, сім'я та ін. Через технізацію освітнього процесу «випадає» особистість викладача, яка вкрай необхідна для досягнення гуманітарних цілей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Васильєва І.В. Проблема трансформації освіти у медичних ВНЗ України на шляху до світового та європейського освітньо-культурного простору// Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційний розвиток суспільства за умов крос-культурних взаємодій». – Суми: «Мрія» ТОВ, 2011 – 344 с. – с.243-247.
2. Камю А. Изнанка и лицо: Сочинения. Человек бунтующий. – М., Харьков, 1998. – С. 239-532.
3. Красняков Є.В. Освітня політика як інструмент впливу держави на систему освіти ж-л «Шлях освіти» №4 - 2006 р., с.11-13.
4. Кримський С. Принципи духовності ХХІ століття // Директор школи. – 2003. – № 4. – С. 1-4.
5. Кремінь В.Г. Освіта і наука України. Шляхи модернізації. (Факти, роздуми, перспективи)/В.Г.Кремінь. – К.: Грамота, 2003. – 216 с.
6. Медоуз Д.Л. За пределами роста - Политология: хрестоматия Сост. проф. М.А. Василик, доц. М.С. Вершинин . - М.: Гардарики, 2000. – 843 с.
7. Печчеи А. Сто страниц для будущего/ А.Печчеи //Будущее в настоящем. М., 1984. – С.41.
8. Романюк О.В. Щодо проблем соціально-гуманітарної складової сучасної вищої освіти України//Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти» від 17-19 травня 2011 р. – К., 2011.
9. Apple M.W. Between neoliberalist and neoconservatism; Education and conservatism in a global context // Globalization and Education: Critical Perspectives. N.Y., 2000.